

4000 JAAR OERLE

(9) Waarom Oerle nooit een echte stad werd

Oerles onvoltooide

Oerle was vroeger een plaats van betekenis, maar qua oppervlak kon het dorp niet groot genoemd worden. Oerle was eens een vrijheid, begiftigd met privileges, zoals vrijdom van tol: een privilege, waarbij het voorrecht gold vrijgesteld te zijn van betaling voor vrije doortocht bij het vervoer van koopmanschappen. Mede hierdoor en door zijn geografisch gunstige ligging had Oerle een aanzienlijk voordeel van het passerend vervoer dat deze plaats over de verkeersbanen (Antwerpsebaan, Bosschebaan) aandeed. Tevens was Oerle het centrum voor recht over zeven dorpen, en de vergaderplaats voor de afgevaardigden van de plaatselijke besturen uit het kwartier de Kempen, waardoor Oerle door sommigen gezien werd als hoofdplaats van de Kempen (en door zijn week- en jaarmarkten was Oerle ooit een regionaal economisch centrum). Eveneens was er de administratie ondergebracht van de dorpen die gerechtigd waren in de 'Grote Aard van Oerle', alsook de hertogelijke financiële administratie van Kempenland (de *meierij van Oerle* genoemd). Ondanks het feit te zijn begiftigd met voorrechten die kenmerkend zijn voor een stad, zoals het bezit van een markt en een eigen rechtspraak, is het stadswordingsproces nooit echt op gang gekomen.

Als voornaamste reden dat de vrijheid Oerle geen stad is geworden, zoals die mogelijkwijs de hertog voor ogen stond, lijkt de voortdurende oorlog met Gelre, die zich vanaf 1386 vrijwel steeds met tussenpozen voltrok in de Meierij, gepaard gaande met verwoestingen, plunderingen, brandschattingen en foerageleveringen. De faam van Oerle, te weten vrijheid en bestuurlijk-rechterlijk centrum voor omliggende dorpen, werkte als een magneet op de troepenverplaatsingen, zodat Oerle vaak in de frontlinie van de schermutselingen lag met steeds terugkerende verwoestingen/plunderingen van have en goed en disproportionele geldelijke heffingen. Omstreeks 1438 was de opgave van het aantal huizen voor Oerle 102; in 1526 was dit gedaald tot 80! Oerle was steeds bezig met herstel en wederopbouw van de geleden schade en met aflossing van leningen, voortspruitende uit oorlogscontributies. Reparatie van het beschadigde en vervallen woningbestand werd bemoeilijkt door gebrek aan hout. Vanwege armoede en de voortdurend dreigende onveiligheid trok de bevolking naar elders, waardoor de noodzakelijke groei van het inwonersaantal voor een gunstige ontwikkeling tot stad (voor ambacht, handel en bestuur) niet werd bereikt. Ter compensatie van en als tegemoetkoming aan *de goede en getrouwe diensten die de inwoners van de vrijheid en dingbank van Oerle hadden verleend*, had de Brabantse hertog Filips I op 5 september 1505 het octrooi verleend om allerlei soorten wassend hout en bomen te planten en de opbrengst daarvan te gebruiken voor stook- en timmerhout.

De consequentie van de opsplitsing van de schepenbank van Oerle in 1560 (zie opstel 8), waardoor alleen Meerveldhoven met Oerle bleef verenigd, was dat het belang van Oerle voor de omliggende dorpen als centrum van recht en bestuur kwam te vervallen, met bijkomend verlies aan status en een bezoekersterugloop aan de marktdagen op Zandoerle. Bij deze (voornamelijk jaar-)markten ontbrak het aan plannen voor een structurele groei en verhoging van de aantrekkingskracht. Het bleven buurt-

markten zonder aanvoer van goederen uit lokale nijverheid en ambacht.

Gezicht op het marktveld van Zandoerle: eens bedrijvig middelpunt van kooplieden, handelaren en reizigers. Reeds in de 14e eeuw werden hier week- en jaarmarkten gehouden.

(foto: Collectie Jacq. Bijnen, SHEV)

In 1568 brak een vrijheidsoorlog uit tegen de Spaanse overheersers. Het grondgebied van het tegenwoordige Brabant - met 's-Hertogenbosch als hoofdstad - vormde tachtig jaar lang een strijdtoneel. In deze periode werd Oerle driemaal door krijgsvolk geplunderd en verloor het meer dan honderd (!) huizen door brandstichtingen. In feite is Oerle deze rampen nooit meer te boven gekomen.

J.B. Gramaye schreef in 1610: *Je had het vroeger moeten zien voor de oorlogen, dan zou je Oerle niet terug kennen, in de oorlog zijn na 1582 bij drie plunderingen meer dan honderd huizen verwoest.*¹⁾

Deze aanhoudende oorlogshandelingen hadden tot gevolg dat er geen enkele vorm van ontwikkeling kon plaatsvinden. Het verval van de markten had tot gevolg dat een in 1650 ingediend verzoek om handhaving van het privilege tot vrijstelling van het betalen van tol op de in-, door- en uitvoer van goederen niet meer verleend werd.

In 1693 wordt Oerle omschreven als een *schrael en desolaet dorpken*, dat door de steeds terugkerende legeringen en brandschattingen zulke grote schade had geleden dat de daaruit voortvloeiende schuldenlast met de omtrent 100 gezinnen niet was op te brengen. In feite bleef deze toestand voortduren; zo lezen we in de archiefstukken uit 1760 dat vele akkers onbewerkt bleven liggen en gratis konden worden overgenomen door een nieuwe eigenaar, die soms zelfs vrijstelling van belasting in het vooruitzicht werd gesteld.

In 1794 gaf Caspar van Breugel een gedetailleerd beeld van de bedrijvigheid en van de economische activiteiten die in de diverse dorpen van de Meijerij plaatsvonden. Voor Oerle noteerde hij *dit dorp is niet geschikt voor de koophandel en deze wordt er ook niet gedreven als alleen een weinig vee; en, door een verbetering van wegen buiten Oerle is de passage van vervoerskarren sterk verminderd met als gevolg een nadelig effect voor de economische ontwikkeling.*²⁾

Door de aanwezigheid van schrale en zanderige grond, en door het gebrek aan meststoffen (omdat de arme inwoners niet genoeg vee konden houden en te weinig hooiland hadden), was de levensstandaard gering. Volgens een telling uit 1736 bedroeg het aantal huizen 133 stuks; in 1791 was dit aantal afgenomen tot 122 (waarbij 9 woningen leeg stonden).

Oerle bleef een plattelandsgemeenschap, die voor haar inkomen vrijwel uitsluitend afhankelijk was van de landbouw met kleinschalig veebedrijf (schapen), en mede doordat de oude privileges hun 'gewicht' voor Oerle verloren, ontwikkelde er zich geen gedifferentieerde nijverheid of beroepenstructuur; tevens ontbrak het aan een dichte bebouwing. In zijn ontwikkeling kon Oerle zich niet onderscheiden van het platteland: zijn beroepsbevolking bestond voornamelijk uit plattelandsboeren, waarvan ruim de helft als min-, onvermogen of zelfs arm geregistreerd stond.

¹⁾ Gramaye, J.B., *Taxandria; in qua Antiquitates et decora Regionum ... enz.*, 1601 Bruxellae, p. 100.

²⁾ Breugel van, C., 1794. Beschreeve staat van de Meijerije, in: *Historia agriculturae*, 1965 Groningen, p. 260-264.